

УДК 351.853(477):023

Т.І. КАТАРГІНА

Зарубіжні бібліотеки як пам'ятки української історико-культурної спадщини

Стаття присвячена питанням культурологічної цінності закордонних бібліотек україніки та визначення їх як українських пам'яток історії та культури.

Ключові слова: українська діаспора, пам'яткознавство, бібліотека.

Книгозбірні, створені за понад столітню історію української еміграції до країн зарубіжжя, мають унікальну фактуру щодо формування й усталення української інтелігенції поза межами держави. З позицій культурної спадщини вони проявляють синтетичний конгломерат, в якому поєдналися рухомі й нерухомі пам'ятки в одне ціле. Вони синтезують в собі якості, притаманні функціонуванню об'єктів, що зберігають культурні цінності і якості нерухомих пам'яток культурної спадщини.

Книгозбірні, які знаходяться за кордоном і утворені української еміграцією можна розподілити на декілька груп:

- Бібліотеки україніки при Національних книгозбірнях та освітніх закладах зарубіжних країн.
- Бібліотеки при дослідних центрах і навчальних закладах зарубіжних країн, створені українцями.
- Українські бібліотеки як самостійні осередки культури української еміграції.
- Бібліотеки при навчальних і освітніх центрах української діаспори.
- Бібліотеки при Наукових інституціях української діаспори.
- Бібліотеки при громадських Комітетах й Товариствах діаспори.

Розглянемо деякі з них на предмет визначення й поцінування їх як пам'яток історії та культури української діаспори.

Бібліотеки україніки при Національних книгозбірнях та освітніх закладах зарубіжних країн.

З точки зору пам'яткознавчих студій такі об'єкти мають цінність не тільки наявністю в них видань україністики, а в основному завдяки праці, або перебуванню в цих закладах видатних представників української науки та культури. Крім того, важливим фактором визначення таких осередків як пам'яток історії та культури виступає факт передачі до бібліотек книжкових збірок видатними представників еміграції, які поклали приватні книжкові фонди в основу українознавчих колекцій бібліотек. Тому маємо зосередити увагу саме на таких книгозбірнях.

Детально проаналізував українознавчі матеріали в зарубіжних інституціях В. Дорошенко в статті Енциклопедії Українознавства під назвою «Українознавчий матеріал у чужинних бібліотеках».

Багато українки зберігають чужинні бібліотеки в Варшаві, Кракові, Бильні, Празі, Берліні, Мюнхені, Парижі, Римі тощо. Зокрема українознавчі видання мають бібліотеки на російській і польській території, а також на пограничних землях із мішаною людністю. Всі вони мають велике значення для українознавства і для пам'яткознавства, зокрема.

Виокремимо ті культурні осередки, які відповідають указаним критеріям поцінування об'єкта як пам'ятки. Історико-культурну цінність мають, наприклад краківські бібліотеки (Університетська, Чарторийських, Академії Наук і Національного Музею) і Університетська Публічна Бібліотека у Бильні (заснована в 1570 р.), що зберігала багато церковнослов'янських стародруків і рукописів, серії журналів й чимало українки.

Велике багатство українки мають численні бібліотеки у Відні. З них Університетська бібліотека вирізняється тим, що в ній протягом довгих років працювали українські фахові бібліотекарі О. Терлецький, М. Кордуба, З. Кузеля й Г. Паламар. Слід згадати Бібліотеку Національної Ради (колишню бібліотеку парламенту), Бібліотеку Інституту для східноєвропейської історії.

Прага як осередок славістичних студій має чимало бібліотек з українки, важливіші з них: Університетська Бібліотека, Бібліотека Семінару Слов'янської Філології, Бібліотека Народного Музею, Бібліотека Міністерства Закордонних Справ, Слов'янська Бібліотека Міністерства Закордонних Справ, Бібліотека Чеської Академії Наук [1].

Найбільше число українки в Німеччині зберігає колишня Пруська Державна Бібліотека в Берліні, особливо багата на українознавчі видання до 80-х років XIX ст., бібліотека Слов'янського Семінару при Берлінському Університеті, Бібліотека Хліборобської Високої Школи, Бібліотека Пруської Академії Наук.

Українознавчі видання мають у більшій або меншій кількості численні крайові й університетські бібліотеки, наприклад, Баварська Державна Бібліотека і Університетська Бібліотека у Мюнхені, Крайова Бібліотека в Карлсруе, Університетська Бібліотека в Гейдельберзі, Університетська Бібліотека й Бібліотека Східноєвропейського Інституту в Бреславі й Німецька Книгозбірня в Лейпцигу [2].

У Франції українознавчі видання зберігають Національна Бібліотека й Бібліотека Національної Школи Живих Східних Мов у Парижі, заснована 1795 р. Рукописний відділ Національної бібліотеки Франції – найбільшої книгозбірні країни, знаходиться, як і багато літ тому, в серці Парижа – на вулиці Ришельє неподалік знаменитого Лувру. Серед найцінніших документів цього відділу в контексті нашої історії – одна з підписаних королевою Анною Ярославною грамот (зберігається в Collection de Picardie). Відноситься вона до тієї доби, коли через 11 років після шлюбної церемонії в королівському Реймському соборі та смерті Генріха I Анна переїхала до містечка Сен-Ліс, заснувала монастир Святого Вікентія й одружилася із графом Валуа, прибравши його прізвище [3].

Саме звідси починалося знайомство з давньою рукописною і друкованою українською, що вже кілька століть зберігається на французьких теренах, багатьох наших відомих українських учених і громадсько-політичних діячів, хто в різні часи приїздив з цією метою до Парижа. З-поміж них – М. Драгоманов, Б. Кістяківський, І. Луцицький [4].

В Італії найбільшу вагу має Ватиканська Бібліотека в Римі. Крім того, важливі бібліотеки Орієнтального Інституту, а також Школи Живих Слов'янських і Східних Мов у Римі та Бібліотека Орієнтального Інституту в Неаполі.

В Англії українознавчі видання представлені дуже слабо: згадати можна тільки Бібліотеку Британського Музею й Слов'янський Семінар при Лондонському Університеті [5].

Бібліотеки при дослідних центрах та навчальних закладах зарубіжних країн, створені українцями.

Найпершою бібліотекою, яка постала за кордоном стараннями українців була бібліотека при Софійському університеті, створена на основі книжкової колекції Михайла Драгоманова (Михайло Петрович Драгоманов 30(18).09.1841 – 20.06(02.07).1895).

За шість років до смерті, у 1879 р. переслідуваний реакціонерами та поліцією і в Росії, і в Австрії, М. Драгоманов переїхав до Болгарії, де зайняв місце професора щойно відкритого Софійського університету. Він зробив цінний внесок у становлення освіти і науки Болгарії. Його власна бібліотека (а це близько 10 тис. томів) лягла в основу університетської книгозбірні, що й нині носить його ім'я. Доклав він зусиль і до створення національної бібліотеки в Софії – тепер це всевітньо відома бібліотека ім. Кирила і Мефодія.

Однією з перших бібліотекою в Європі, яка була закладена на світській основі, стала створена І.І. Мечниковим бібліотека Пастерівського Інституту в Парижі. Ілля Мечников започаткував бібліотеку Пастерівського інституту, яка і зараз розміщується в тій же будівлі за адресою: вул. Доктор Роу, 28. У просторому читальному залі з колонами, біля стелажів, стоять два великі портрети І.І. Мечникова. Як і в бібліотеці будь-якого наукового інституту, тут збиралися монографії, статті вчених за темами досліджень, періодика, довідкова література. Фонд її вважався і вважається добре укомплектованим: адже одним із завдань Пастерівського інституту, що займається створенням вакцин проти сказу та вивченням інфекційних захворювань, була підготовка та навчання мікробіологів. Досі там залишається кафедра біологічної хімії Паризького університету [6].

Перед смертю вчений попросив помістити урну зі своїм прахом в бібліотеці інституту. «Я бажаю і після смерті залишитися в цій бібліотеці, яку я сам створив і хочу, щоб працюючі в ній іноді кидали погляд на урну і згадували мене». Настільки улюблений ним Пастерівський інститут і після смерті продовжує давати йому притулок – зберігає його прах. 15 липня 1916 р. І.І. Мечников помер у Парижі у віці 71 року. Цивільний похорон, згідно з волею покійного, відбулися без промов і почестей [7].

Найпершою як самостійна інституція на еміграції постала Українська Бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі.

Після вбивства Головного Отамана Симона Петлюри, на зборах представників усіх українських організацій у Франції, 13 червня 1926 р. було обрано Комітет для вшанування його пам'яті у Франції.

19 червня 1926 р. Комітет ухвалив: «Для достойного вшанування пам'яті Покійного, закласти Музей і Бібліотеку ім. Симона Петлюри у Франції». Офіційне відкриття Бібліотеки-Музею відбулося 26 травня 1929 р. Першим Головою Ради Бібліотеки став прем'єр-міністр Уряду УНР – В'ячеслав Прокопович. Бібліотекарем – Іван Рудичев [8]. Мета бібліотеки була визначена так: сприяти вивченню України, зокрема в ділянці української державності ХХ ст. та дослідям духової спадщини свого Патрона – Симона Петлюри.

Завдання Бібліотеки:

1. Створити й утримувати бібліотеку, читальні, студійні кабінети для дослідження українознавства.

2. Збирати колекцію пам'яток і предметів, зв'язаних з особою Головного Отамана Симона Петлюри, що творить при бібліотеці Музей імені Симона Петлюри. (Музей ім. С. Петлюри буде, коли Україна стане вільною і незалежною державою, перенесений у Київ, щоб там утворити «Окремий відділ пам'яті Симона Петлюри» в Національному Музею України).

3. Улаштувати курси і виклади з різних українознавчих дисциплін.

4. Видавати твори з ділянки українознавства.

5. Сприяти дослідям і розшукам в архівах та бібліотеках для висвітлення відносин між Україною і Францією.

6. Перекладати з французької на українську та з української на французьку мову наукові, суспільно-політичні, літературні твори та шкільні підручники.

7. Видавати свій Бюлетень та неперіодичні видання.

8. Опікуватися могилою Головного Отамана Симона Петлюри в Парижі.

9. Організувати й координувати діяльність своїх Представництв або Уповноважених у країнах і осередках поселення українців» [9].

З 1929 р. бібліотека розпочала свою діяльність. Станом на 1940 р. мала у 5 філіях у Франції близько 15 тис. книжок, багато комплектів періодики, велику кількість архівного матеріалу, при бібліотеці діяв Музей С. Петлюри [10].

21–22 січня 1941 р. нацистська влада Бібліотеку конфіскувала, й вивезла до Німеччини, звідки частина бібліотеки у 1945 році потрапила до Росії [11]. У 1946 рю Бібліотека відновилася при 52 книжках.

За німецьке відшкодування і за допомогою українського громадянства бібліотека набула у власність будинок, розташований на вул. Палестина, 6.: велика зала-читальна, кімната-Музей ім. С. Петлюри, 2 кімнати книгозбірні, 2 кімнати для періодики, кімната-архів для важливішої документації, робочий

кабінет, кімната для поточних справ. У новому приміщенні бібліотека офіційно була відкрита 27 травня 1971 р.

Станом на 1972 р. тут було вже понад 12000 книжок, архівні й музейні матеріали та велика кількість періодики (зокрема з періоду Другої світової війни). Утворено центр документації з україністики, в якому збираються відомості з бібліотек Франції про різномовні праці, які торкаються України. Зібрано понад 27000 карток (праця у цій галузі продовжується) [12].

Бібліотека зареєстрована у Французькому Міністерстві освіти, має свій умовний знак – 6220 в Національній Бібліотеці й фігурує в переліку бібліотек і архівних установ Франції [13].

У Великій Британії – це бібліотека і Музей ім. Тараса Шевченка в Лондоні, яка розміщується у будинку за адресою: 49, Лінден Гарден [14].

Бібліотека в Лондоні була започаткована під керівництвом СУБ¹ на загальних зборах у січні 1947 р. (голова управи Микита Бура), а її діяльність протягом більше шістдесяти років була спрямована на збереження української культурної спадщини. За всіма правилами Бібліотека вважалася автономною одиницею СУБ і для ведення своїх щоденних справ мала Кураторію [15].

Перші спроби створення бібліотеки були здійснені в 1943 р. У Манчестері був придбаний будинок Союзом українських канадських вояків, що служив центром громадського життя української еміграції, де містилися бібліотека, клуб. Колишніми військовими Української дивізії були зібрані колекції українських видань: збірники львівського «Діла» за 1931–1939 роки, видання Карпатської України з часу незалежності існування, таборів часописи, рукописи, документи історичної ваги тощо. В 1947р. колекція друків була перенесена в будинок, який придбав СУБ у Лондоні (Linden Gardens № 49) [16]. До колекції бібліотеки надходили цінні документи, фотографії, книжкові та друковані видання. За 1949 р. книжковий фонд збільшився на 550, а за 1950 р. – на 600 томів. Кількість книжок зростала. З їх числа було видано дві бібліотеки представництву Фонду допомоги українців Канади в Гамбурзі, що призначалися для українців у таборах Гамбург і Бремен. Комплектувались також бібліотечки англійською мовою щодо української громади для бібліотек у Великій Британії [17].

Серед цінних матеріалів до колекції бібліотеки надійшли документи 1940-х років українських полонених у Белярії та Реміні, наукові й літературні, політичні та літературно-мистецькі видання, зокрема таборова преса «Наше Слово», «На старті», «Український Козак», «Батьківщина», «Життя в Таборі», «Оса»; документи про навчання в школах і на курсах у таборі, карикатури й малюнки того періоду; оригінальні фотографії 1950–1960-х років, листування, матеріали з життя окремих осіб й української еміграції Великої Британії в цілому.

---

¹Союз українців Британії (СУБ) – організація є звітною перед британською владою як спілка з обмеженою відповідальністю. Діяльність спрямована на організацію української громади у Великій Британії.

Були виділені персональні архівні фонди вченого Вадима Щербаківського, гетьманича Данила Скоропадського, громадського діяча з Перемишля Володимира Гоцького й інші фонди. У 2001 р. очолила бібліотеку доктор філософії Людмила Пекарська [18].

Бібліотеки при навчальних і освітніх центрах української діаспори.

Варто згадати і про бібліотеки при українських високих школах – Українському Вільному Університеті, що 1938 р. мала понад 10000 томів, Українському Високому Педагогічному Інституті ім. М. Драгоманова у Празі (10728 томів) та Українській Господарській Академії в Подєбрадах. Це були дуже цінні книгозбірні. З ліквідацією Академії в 1931 р. її бібліотеку (30000 томів) як державну власність забрало Міністерство хліборобства, якому вона підлягала, а з ліквідацією Інституту (УТПІ) в 1933 р. його дуже цінну бібліотеку (10000 томів) Міністерство освіти передало і частково до Слов'янської Бібліотеки, а частково до української гімназії в Модржанах.

Пам'яткознавчу цінність має бібліотека Українського Наукового Інституту в Берліні, заснована в 1926 р., що разом із депозитами В. Гнатюка, Б. Лепкого й З. Кузелі мала понад 25000 томів, окремий Архів Преси й Обмінне Книжкове Бюро. Невелика бібліотека була при Українському Національному Об'єднанні в Берліні [19].

При деяких бібліотеках, зокрема релігійного спрямування діють видавництва, які видають духовну літературу українською мовою.

Бібліотека Альфонсіана, осередок і видавничий центр отців Редemptористів у Католицькому університеті м. Лювен (Бельгія). З 1946 р. Центр видавав український місячник «Голос Христа Чоловіколюбця», редакторами якого були о. М. Германюк, потім о. Б. Курилас, активним членом редколегії був о. Прокопів. Видавалися книги релігійного змісту українською, голландською і французькою мовами.

Важливу роль у житті українських емігрантів здійснює Бібліотека при Головній управі Василянського чину у Римі. У монастирі, що на пагорбі Авентіно, з 1960 р. знаходиться Головна управа Василянського Чину. Василянський Чин відкупив для себе монастир у монахів Трапистів за адресою: вул. Святого Іософата, 8 (Авентіно). У 1960–1961 роках перебудовано внутрішню монастирську церкву відповідно до українського обряду – мозаїки проектував Франческо Вінянеллі, бенедиктинський монах із Монтекассіно, а іконостас намалював Ювіналій Мокрицький, ієромонах студийського уставу. У монастирській бібліотеці зберігається багато цінних видань. У обителі свого часу жили й працювали видатні василянські науковці: Атанасій Великий, Михайло Ваврик, Ісидор Патрило, Іриней Назарко, Атанасій Пекар, Родіон Головацький й інші. З 1949 р. при Головній управі діє видавництво, яке видало 55 томів документів із ватиканських і римських архівів, що стосуються історії української Церкви; 52 томи наукових праць, біля 90 книжок «Української Духовної Бібліотеки» та 15 томів «Записок ЧСВВ». Василянське видавництво у Римі підготувало й

надрукувало Святе Письмо, перекладене о. Іваном Хоменком, «Молитвослов», «Кодекс канонів Східних Церков» і багато інших книжок [20].

Серед американських бібліотек, де найбільш повно представлена українська можна назвати: бібліотеку Конгресу США у Вашингтоні, Публічну в Нью-Йорку. Бібліотеки Колумбійського Університету в Нью-Йорку, Гарвардського Університету та Університету Гувера в Стенфорді мають значні колекції україністики від початку розселення українців у країнах Американського континенту [21].

У бібліотеці Конгресу США у Вашингтоні в 1989 р. було відкрито українську секцію, яка налічує близько 70 тис. томів україніки, зокрема 912 книжок Шевченкіани. Бібліотека Конгресу видала у 1990 р. бібліографічний покажчик «Шевченкіана в Конгресовій бібліотеці». Секція епізодично влаштовує виставки українських книг, приурочені до знаменних подій в українській історії та роковин видатних українських письменників [22].

Найбільші зібрання українських книг мають два університети Чикаго, Гарвардський і Колумбійський університети, Гуверівський інститут у Стенфорді (штат Каліфорнія), Нью-Йоркська публічна бібліотека [23]. Наприклад, у Колумбійському університеті зберігається одна з найцікавіших колекцій – архівна колекція Ю.В. Шевельова (1907–2002) як частина Бахметевського архіву, який входить до складу Бібліотеки університету. Юрія Володимировича Шевельова, який майже 25 років – від 1954 до 1978 р. – був професором слов'янської філології цього університету. Це дуже цікаві й важливі для розуміння української культури матеріали. Однак слід зазначити, що ця колекція не є повною, бо частина матеріалів знаходиться в архіві УВАН. Переважно це матеріали, які стосуються Мистецького Українського Руху (1946–1949), головним теоретиком і «двигуном» якого був Ю. Шерех-Шевельов. Розподіл архіву продовжився і в 2002 р. вже після його смерті: певна частина архіву, що залишалася у нього вдома, пішла до УВАН, а деякі матеріали потрапили до Бахметевського архіву для поповнення колекції Шевельова, і з часом вони будуть виставлені для досліджень. Сотні листів зберігаються в цьому фондї, серед них такі вчені й громадські діячі української діаспори, як Ю. Бойко-Блохин, М. Ветухів, Богдан і Любомир Винари, О. Горбач, А. Гумецька, С. Гурко, Я. Рурський, О. Ізарський, О. Ісаченко, Ю. Лавриненко, Ю. Луцький, Г. Наконечна, М. Овчаренко, П. Одарченко, О. Оглоблин, О. Пріцак, Н. Полонська-Василенко, Я. Розумний, Б. Рубчак, Л. Рудницький, У. Самчук, Я. Славутич, Ю. Соловей, У. Старосольська, Д. Чижевський, І. Шевченко, В. Янів й інші [24]. В листах зафіксовані думки вченого щодо становлення української науки, а також відношення до стану українських мовознавців та літераторів в Українській РСР часу хрущовської «відлиги». Ось як він характеризує позицію українських письменників у листі до Ю. Луцького від 1 лютого 1958 р. « В усякому випадку становище культурне на Україні дещо міняється, і напевно могло б змінитися більше, коли б самі наші земляки не були такі безнадійно – внаслідок усього попереднього – затуркані,

спровінціалізовані й сталінізовані <...> Але вони так розучилися самі ходити, що бояться на власні ноги стати, навіть коли можна» [25]. Вражає актуальність висловлених ним думок, понад 50 років потому, для певної частини українсько-го суспільства в сьогоденні.

Ю.В. Шевельов був визначним українським лінгвістом, ученим зі світовим ім'ям, і в його архівній колекції зберігаються листи відомих учених і діячів мистецтва з усього світу. Серед його постійних кореспондентів: В. Вайнтрауб, М. Вольтнер, С. Гедройц, М. Карпович, В. Кипарський, А. Мазон, В. Сечкарев, Е. Сіммонс, Б. Унбегаун, М. Фішбейн й інші. Відтак, його архів становить неабияку вартість не тільки для української, але також і для світової культури. Юрій Шевельов брав активну участь в українському громадському житті: в 1959–1962 та 1978–1987 роках він обирався Президентом УВАН, і за цей час установа здобула визнання не тільки серед різних верств української діаспори, але й в американському науковому середовищі. Дбав він і про організаційні справи: так під час його керування УВАН змогла придбати собі чудовий будинок у Нью-Йорку за адресою: 100 Авеню, неподалік Колумбійського університету, де зараз і зберігаються її численні архівні та бібліотечні фонди. Ю. Шевельов був довголітнім редактором журналу «Сучасність», він підняв це видання на відповідний науково-літературний рівень; перебував також головою журі премії Т. і О. Антоновичів. Учений брав участь в багатьох українських культурно-видавничих проєктах, був організатором різних справ. Так, наприклад, у 1980-х роках була створена еміграційна група «Друзі Харкова», до якої входили: Юрій Шевельов, Оксана Соловей, Марія Коць, Євген Федоренко, Левко Майстренко, Любов Дражевська й інші. Група збирала різні матеріали про Харків, готували їх до видання. Пізніше, після отримання Україною незалежності, матеріально підтримували різні науково-культурні заходи у Харкові. Громадська, культурна, освітня діяльність знайшла своє відображення в архівній колекції Ю. Шевельова, насамперед у листуванні з представниками українського суспільства [26].

Наступні два фонди, які зберігаються в архіві Бахметева Колумбійської бібліотеки – це архів першого Президента УВАН в Америці, вченого-генетика і громадського діяча – Михайла Олексійовича Ветухова та довголітньої співробітниці УВАН, її пресового референта, геолога за фахом і журналістки Любові Артемівни Дражевської. Ці два архіви дають багато цікавого та нового з огляду на життя українських емігрантів у США й діяльності УВАН. М.О. Ветухів був одним із засновників і першим Президентом УВАН у США з 1951 до 1959 р. [27].

Як бачимо, обидва видатні вчені – і Юрій Шевельов, і Михайло Ветухів викладали у Колумбійському університеті, були тісно зв'язані із урядованим і науковою роботою в УВАН, багато працювали у бібліотеці університету, де зараз знаходяться їх іменні фонди. Слід віднести бібліотеку Колумбійського університету, яка розташована у Нью-Йорку за адресою: 535 Вест 114-а Стріт [28], до пам'яток, пов'язаних із видатними представниками української науки.

Низка суспільно-культурних і наукових інституцій за кордоном мають свої бібліотеки: найбільші з них є при Українській Вільній Академії Наук та при Науковому Товаристві ім. Шевченка.

Українська вільна академія наук (УВАН), як спадкоємниця Української академії наук (створеної в Києві у 1918 р.), була відновлена у 1945 р. групою українських учених в Німеччині (Аугсбург), а 15 квітня 1950 р. створена у США (Нью-Йорк). Головним завданням УВАН як наукової інституції того часу було підтримувати розвиток тих галузей знань, які були заборонені або сфальсифіковані в радянській Україні та знайомити світ із досягненнями української науки й інтелекту. Останнє було реалізовано, зокрема, через англومовне видання «Аналіз УВАНу США» (33 випуски), україномовних періодичних видань «Бюлетень УВАН» (22 випуски) та «Новини з Академії» (33 випуски, продовжуються до цього часу). На ділі реалізовано одне із головних завдань – видавнича діяльність. У 1951–1997 роках було надруковано 140 видань, за останні 14 років – ще 49, третина яких спільно з науковими інституціями України. Серед них – ціла низка унікальних, як «Історіографія історії України 1917–1956» Олександра Оглоблина, «Історія української літератури» Дмитра Чижевського, «Катедра св. Софії в Києві» Олекси Повстенка, «Леся Українка. Хроніка життя і творчості» О. Косач-Кривинюк, «Самі про себе. Автобіографії видатних українців» за редакцією Ю. Луцького [29].

Великим досягненням УВАН в США у розвитку шевченкознавства, був перший у світі англومовний збірник «Taras Shevchenko. 1814–1861: A. Simpozium», укладений за редакцією Ю. Шевельова та В. Міяковського (виданий у 1962 р. в Голландії) [30]. Видана також ціла низка художніх творів письменників, які були заборонені в радянській Україні: В. Підмогильного, Т. Осьмачки, У. Самчука й інших. Усі ці видання, як і унікальні фонди її документів, зберігаються в Бібліотеці УВАН ім. В. Міяковського (55 тис. назв) і Архіві ім. Дм. Антоновича (250 тис. документів), створених завдяки старанням В. Маяковського. Обидві є одними з найкращих краєзнавчих книгозбірень у діаспорі. З 1966 р. бібліотека знаходяться у власному будинку УВАН у Нью-Йорку, що на вулиці 100 Авеню [31].

Бібліотеки при громадських Комітетах й Товариствах діаспори.

Українські бібліотеки поза Україною постали в Західній Європі заходами української політичної еміграції в місцях найбільшого її скупчення, передусім у Чехословаччині. Треба згадати насамперед про книгозбірню Музею Визвольної Боротьби в Празі (з 1925 р.), де було багато рідких і цінних видань. Особливо цінна була збірка української преси з цілого світу. Були архів і бібліотека при Українському Громадському Комітеті, що очолював українську еміграцію в Празі на її початках. Ці збірки пізніше, з ліквідацією Комітету, передано до Українського Історичного Кабінету, заснованого заходами Микити Шаповала при Міністерстві закордонних справ Чехо-Словацької Республіки. Завідував цим кабінетом А. Животко. Формально кабінет стано-

вив власність ЧСР, але чеська влада обіцяла, що збірки кабінету не будуть вивезені з Праги і згодом будуть передані вільній українській державі [32].

Слід згадати одну з перших бібліотек, створених Болгарсько-Українським Товариством, заснованим в Софії 26 березня 1920 р. за ініціативи професора Івана Димитрова Шишманова (04.07.1862, Свиштов – 22.06.1928, Осло) – болгарського літературознавця й етнографа, політичного діяча, зятя Михайла Драгоманова, давнього прихильник українського державного відродження. Метою товариства було культурне зближення народів. У бібліотеці Товариство вштовпувало тематичні виклади, видавало «Вісті»; проіснувало до 1944 р. [33].

На американському континенті, зокрема в Канаді, також створювалися бібліотеки при товариствах, народних домах як важливі осередки виховання наступного покоління іммігрантів, а також для збереження українського культурного пласту, вивезеного за океан українськими переселенцями.

До найбільших і найкраще організованих належить Бібліотека Українського Культурно-просвітницького центру «Осередок» у Вінніпегу (Канада), заснована у 1944 р. [34]. Бібліотека має фонд, який складається з понад 40 тис. томів книг і періодичних видань українською та англійською мовами, в т.ч. дитячих книг, видань із фольклору, музики, гуманітарних і природничих наук, колекції рідкісних книг, містить також довідкові матеріали. Будинок «Осередку», в якому знаходиться бібліотека з залом-читальнею розташований у діловому Центрі міста Вінніпег, на перетині Головної Вулиці і 184 Олександр Авеню. Загальна кількість рукописних фондів архіву бібліотеки «Осередку» складається з 82 одиниць, які розділені на особові документи та документи організацій. Документи осіб відображають діяльність Українсько-Канадських громадських лідерів: Івана Боберського, Євгена Коновальця, Олександра Кошиця, Тетяни Кошиць, Павла Маценка, Якова Майданека, Петра Куца, Омеляна Ніжанківського, Євгена Юнацького, Тимофія Павліченка, Михайла Мелешка й багатьох інших. До фондів громадських об'єднань входять матеріали, що відображають події історії, протягом останніх 100 років в Україні та в Канаді, близько 80 % цих матеріалів стосуються українців у Канаді. Серед них є записи Конгресу українців Канади, Асоціації соціального забезпечення українських Іммігрантів Канади, Українсько-Канадського фонду допомоги, української Професійної і Ділової Федерації Канади, представлені документи українських жіночих організацій Канади й інших, що забезпечують науково-дослідною інформацією з тем в царині культури, історії, музики, релігії та політики емігрантських кіл у Канаді [35].

Таким чином, можна констатувати широке розгалуження бібліотек західної української діаспори та застосування різноманітних форм збереження унікального книжкового фонду, створеного не тільки на Батьківщині, але й у період закордонного проживання великої кількості українства, змушеного виїхати за кордон, починаючи з кінця ХІХ ст. Як пам'ятки культурної спадщини вони представляють розмаїття впливу українства на культурний розвиток країн про-

живання й мають історичне значення для сучасного розвитку взаємовідносин між культурними осередками зарубіжних країн та України.

Джерела та література

1. *Порський В.* Архіви та архівна справа // Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. – Т. 3. – С. 1016.
2. *Дорошенко В.* Бібліотеки // Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. – Т. 3. – С. 1008–1016.
3. *Reau L.* L'Art Russe. – Paris, 1921. – P. 98–99.
4. *Тимошук М.* Україніка в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.archives.gov.ua/%2FPublicat%2FStudii%2FTymoshyk.rtf&ei=.
5. *Дорошенко В.* Вказана праця. – С. 1008–1016.
6. *Полтавская Е. И.* Илья Ильич Мечников – учёный, человек, создатель библиотеки / *Полтавская Елена Георевна* // Молодые в библиотечном деле. – 2009. – № 4–5. – С. 80–83.
7. *Мечникова О. Н.* Жизнь Ильи Ильича Мечникова / *О. Н. Мечникова*. – М. ; Л., 1926. – С. 213.
8. *Кот С.* Бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі // Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / Редкол.: *В. А. Смолій* (голова) [та ін.]. ; НАН України, Інститут історії України. – К. : В-во «Наукова думка», 2003. – С. 260.
9. Альманах – Адресар. – Нью-Йорк : Вид-во «Українське слово», 1972 – С. 38.
10. Енциклопедія українознавства, Словникова частина гол. ред. *В. Кубійович*. – Львів : Вид-во «Молоде життя», – 1994 – С. 125.
11. *Кот С.* Вказана праця. – С. 260.
12. Альманах... – С.38.
13. Там само.
14. Там само.
15. *Скрипка Х.* (Ch. Skrypka) (2013). Бібліотека й архів ім. Т. Шевченка у Лондоні: історія і напрями діяльності (The library and archive named after T. Shevchenko in London: history and courses of activity) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. Вип. 21. – Острог, 2004. – С. 279–285.
16. Там само. – С.280.
17. Там само.
18. Там само. – С. 283.
19. *Наріжний С.* Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Ч. 1. – С.216.
20. *Підручний П.* Василянська обитель у Римі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osbm.info/?p=7775>.
21. *Staxie M.* Минуле й майбутнє укр. іміграції в ЗДА. – Скрантон, 1950; Українці у вільному світі. – Джерсі-Сіті, 1954; *Weresh W.* Guide to Ukrainian-American Institutions, Professionals and Business. – NY, 1955.
22. Освіта, наука, культура української діаспори в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.scribd.com>.
23. Там само.
24. *Валявко І.* Україніка в Бахметевському архіві Колумбійського університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sentya.ru/kultura/325269/index.html>.
25. *Лучук О.* Боятися стати на власні ноги. Епістолярний діалог Юрія Тевельова з Юрієм Луцьким // Українська культура. – 1987. – № 12. – С. 32.
26. *Валявко І.* Вказана праця.
27. *Рибальченко Р.* Ветухів Михайло Олексійович (1902–1959) // Харківська культурна еміграція 1942–1943 років. – Х., 2005. – С. 20–23.
28. Columbia University Libraries [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://library.columbia.edu>.

29. Доповідь А. Кіпи «Українська Вільна Академія Наук у США: 1950-2007», виголошена на науковій конференції УВАН 2011 р «Українська Вільна Академія Наук (1945-1950-2010): історія та сучасність» з циклу ювілейних заходів, присвячених 65-річчю заснування УВАН в Європі та 60-річчя УВАН у США.
30. Доповідь О. Федорук «Шевченкознавство в УВАН», виголошена на науковій конференції УВАН 2011 р. «Українська Вільна Академія Наук (1945-1950-2010): історія та сучасність» з циклу ювілейних заходів, присвячених 65-річчю заснування УВАН в Європі та 60-річчя УВАН у США.
31. У доповіді від 5 листопада 2000 р., присвяченій 50-річчю УВАН у США, президент Академії Олекса Біланюк зробив аналіз її діяльності за весь період, з моменту організації.
32. *Дорошенко В.* // Енциклопедія українознавства. Т.3. – С. 1016.
33. *Р.М. Болгарія* // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Т. 1. – С. 154.
34. Д.С. Бібліотеки, архіви й музеї [Канада] // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Т. 3. – С. 946.
35. Посольство України в Канаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-%D1%81%D0%B0/ukrainians-in-%D1%81%D0%B0/>; Український культурно-навчальний центр «Осередок» Ukrainian Cultural and Educational Centre Oseredok [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oseredok.org>.

***Катаргина Т.И.* Зарубежные библиотеки как памятники украинского историко-культурного наследия**

Статья посвящена вопросам культурологической ценности зарубежных библиотек украиники и определение их как украинских памятников истории и культуры

Ключевые слова: украинская диаспора, памятниковедение, библиотека.

***Katargina T.I.* Foreign libraries as monuments of Ukrainian historical and cultural heritage**

The article is devoted to cultural values of foreign libraries Ukrainica and defining them as Ukrainian monuments of history and culture

Key words: Ukrainian Diaspora, monuments, library.

Подано до друку: 18.11.2014 р.